

Weerbaar en kwetsbaar: zoeken naar vrede in tijden van (oorlogs)dreiging

Op zaterdagochtend hield Erik Borgman, emeritus hoogleraar publieke theologie en lekenpredikant, een doorwrochte inleiding over het thema van ons weekend. Daarmee gaf hij ons heel wat stof tot nadenken. Dat begon meteen al met zijn waarschuwing: “als je niet uitkijkt reproduceer je conflicten, in plaats van dat je pacificeert.”

Zijn presentatie opende met een afbeelding van een uithangbord met een uitspraak van Martin Luther King: “Zij die de vrede liefhebben, moeten leren om even effectief te organiseren als degenen die oorlog liefhebben.” We hoeven niet van een nulpunt te beginnen. Het is tijd, dat de kerken hun eigen vredestradities opzoeken. Het ergste wat er is, is de onverschilligheid.

Voor het zoeken naar vrede wijst Borgman op een oud affiche van Pax Christi. “Geweld eindigt waar liefde begint.” We moeten ons voor de vrede inzetten om er kansen aan te geven. We moeten niet wachten tot er kansen voor vrede zouden zijn.

Het werken aan vrede begint met klagen. Vgl. Klaagliederen 2, 18-19: “Houd met wenen niet op, geef aan uw ogen geen rust en de vrije loop aan uw tranen, dag en nacht. Roep, geheel de nacht, tot de Heer, stort uw hart als water uit.” Het begint met het besef: het is verschrikkelijk. Dus niet met de vraag: wat kunnen we doen?

Van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede en hooguit rechtvaardigbare oorlog.

Er is een verschuiving waarneembaar in het denken van de kerken. Oorlog kan niet rechtvaardig zijn. Oorlog betekent geweld, hij vernietigt en bouwt niet op. Misschien moeten we ons wel verdedigen, maar dat is een noodzakelijk kwaad. Paus Franciscus was daarover heel helder bij de Russische aanval op de Oekraïne: “Laten we denken aan al die soldaten die naar het front worden gestuurd, heel jonge, Russische soldaten, arme drommels. [...] Denk aan de vele jonge Oekraïense soldaten; denk aan de inwoners, de jongeren, de jongens en meisjes.... Dit gebeurt dicht bij ons. Een oorlog is altijd - altijd! - de nederlaag van de mensheid, altijd.” (Toespraak 18 maart 2022)

Het leerstuk van de rechtvaardige oorlog gaat er vanuit dat je een duidelijke scheiding kan maken tussen strijdende soldaten en de burgerbevolking. Sinds het bestaan van de kernwapens is dit een probleem. In zijn boodschap voor WereldvredeSDag 2016 was de paus heel helder: het is oorlog. “Terwijl de vorige eeuw de verwoesting liet zien van twee

moorddadige wereldoorlogen, de dreiging van een atoomoorlog en een groot aantal andere conflicten, zijn we momenteel triest genoeg in de greep van een afschuwelijke wereldoorlog die in stukjes en beetjes wordt uitgevochten.”

Om de verandering in denken van de kerken zichtbaar te maken verwijst Borgman ook naar de slotverklaring van een bijeenkomst over geweldloosheid en rechtvaardige vrede: “Wij geloven dat er geen ‘rechtvaardige oorlog’ is. Maar al te vaak is de ‘theorie van de rechtvaardige oorlog’ gebruikt om oorlog te ondersteunen in plaats van oorlog te voorkomen of te beperken. Suggesteren dat een rechtvaardige oorlog mogelijk is ondermijnt bovendien de morele eis instrumenten en vermogens te ontwikkelen voor een niet-gewelddadige oplossing van conflicten. [...]

Wij stellen voor dat de katholieke kerk een benadering van rechtvaardige vrede ontwikkelt gebaseerd op de evangelische geweldloosheid. Een benadering van Rechtvaardige Vrede biedt een visie en een ethiek om vrede op te bouwen en de schade van gewelddadige conflicten te voorkomen, te verminderen en te helen. Deze ethiek omvat toewijding aan de menselijke waardigheid en aan inzet voor bloeiende relaties... We erkennen dat vrede gerechtigheid vereist en gerechtigheid het scheppen van vrede.” (11-16 april 2026)

Als je niet begint met het opbouwen van rechtvaardigheid, komt rechtvaardigheid er nooit. We hebben iets nodig tegen het idee van een rechtvaardige oorlog en dat is de rechtvaardige vrede.

Daarvoor kan je putten uit de christelijke traditie. Denk b.v. aan de studie van Gerrit Jan Heering, De zondeval van het christendom (uit 1953). De hele teneur van het evangelie is, dat je niet met geweld, maar met onderling gesprek samenleven sticht. Het christelijk geloof gaat uit van de gedachte dat het goede doen intrinsiek betekenis heeft. Als je daaruit leeft, zal blijken, dat het waar is. Eerst de liefde, dan de vrede. Dat vind je ook bij vredeswerkers als Dorothy Day (1897-1980), Thomas Merton (1915-1968) en Daniel Berrigan (1921-2016). Je moet vrede vinden te midden van alle geweld.

Het christendom zegt: de vrede is er. Die zit onder alle geweld. God is een god van vrede en liefde en die is fundamenteleler dan alle andere. In het Oude Testament vind je die gedachte b.v. in psalm 46, 9-11: “Kom en zie wat de Ene heeft gedaan, verbijsterend is wat Hij op aarde verricht. Wereldwijd bant Hij oorlogen uit, bogen breekt Hij, lansen verbrijzelt Hij, wagens verbrandt Hij in het vuur. ‘Staak de strijd, en erken dat Ik God ben, verheven boven de volken, verheven boven de aarde.’”

En in het Nieuwe Testament in Joh. 14,27 en Joh. 15, 12-16. Vrede is er. Wij zijn er toegeroepen die uit te breiden. In God is geen geweld.

Borgman ontleent aan de Tsjechische denken Jan Patocka (1907-1977) drie gedachten:

- Solidariteit van de geschokten (uit het heersende discours stappen)
- Zorg voor de ziel (blijf wat er ook gebeurt)
- Negatief platonisme

Andere denkers die hierbij een rol spelen zijn Vaclav Havel met zijn gedachten over hoop en Richard Rohr (bouwen aan vrede in stukjes en beetjes begint met pijn en rouwen).

Onderdelen van het werken aan vrede

- Gebed en spiritualiteit: hoe zorgen we ervoor, dat het geweld, om ons heen en in ons, zich niet reproduceert.
- Zwaarden omsmeden tot ploegijzers
- Stilstaan bij de brandhaarden in de wereld
- De situatie goed volgen in een van de conflictgebieden

Jan Maasen